

Somogyi Zoltán

Belépőjegy abba a labirintusba

– Egressy Zoltán drámakötetéről –

Nem kis dolog ismert, kedvelt és sikeres drámaszerzőnek lenni manapság Magyarországon, hiszen a tévképzetekkel ellentétben sok új dráma születik, de az igaz, hogy kevés műnek sikerül a színházakban előadás-alapanyaggá válni. Egressy Zoltán ebből a szempontból kivételesen kedvező helyzetben van, majd minden drámáját bemutatták már, és a többségük közönség-kedvenc produkcióvá vált, hosszú szériát megérve. Az eddigi életpályát megkoronázva 2005 tavaszán megjelent a gyerekdarabok kivételével összes drámáját magában foglaló kötete Portugál címmel. Ezek a drámák, melyek képesek voltak már kortársaik közül kitűnni azzal, hogy színpadhoz jutottak és ott működőképesnek bizonyultak, csokorba kötve, és írott szöveggént élénk tárulva – ami a dráma kettős létmódja közül állandóságánál fogva a számon kérhetőbb – talán könnyebben elárulják sikerüknek és népszerűségüknek titkait.

Dramaturgiai és tematikai összetevői is kell, hogy legyenek az Egressy-drámák kedveltségének, de ezek többnyire szorosan összefüggnek. Legyen szó akár a mai korban játszódó, akár a történelmi drámákról, van néhány motívum, ami gyakran előjön alap- vagy melléktémaként ezekben a darabokban.

A kis, zárt embercsoportok, családok, munkaközösségek szövevényes viszonyai, és válságos helyzetben a lélektani elemzésük sok Egressy mű egyik vezérfonala. A szerző szereti hőseit – akik egyenrangúak és egyformán fontosak – mint egy kényszerből vagy érdekből összejött csoport elemeit vizsgálni. Vándorcirkuszosok, váltófutók, játékvezetői hármak, családok. Ezek a csoportok sosem ideális közösségek. Inkább egyedi célokkal rendelkező és a haszon elvét szem előtt tartó individuumok csapatai, sem mint magukat a közérdek felől definiáló egyedek társasága. A gyakran ismétlődő képlet szerint Egressy az emberfalkáinak komoly, alig-alig teljesíthető feladatot ad, ami csak közös erőfeszítéssel, az ellentétek ideiglenes beszüntetésével teljesíthető. A tét mindig óriási, a feladat megoldása a túlélés kulcsává válik. Az Olimpiára való kijutás, a World Cirkus-ba való bejutás, FIFA kerettaggá válás. A terhelést ezek a finom és sérülékeny szálakkal összeszőtt csoportok – ahol mindenki függ a másik teljesítményétől is – sosem viselik el, a feszültségek kipattanának, az ellenérdekek szabotázsakciókat szünek, az összetűzések során az analitikus drámatechnikát alkalmazva Egressy a múltat is feltárja alakjaival, és végül a próbát a csapatok elbukják, még akkor is, ha életük legjobbját nyújtják. Közben kiderülnek a bonyolult viszonyok, és hogy a kapcsolatok sosem tisztán üzletiek,

hanem mindig személyesek és érzelmiak is. A szeretet-szerelmelem-féltékenység hármak csillagzata körül kerüngenek az alakok, és tanulságként mindig az szűrődik le, hogy nem érte meg aljasnak lenni, mert a sors magától már úgy is büntetett. Néha előfordul, hogy valami groteszk deus ex machina következtében a csoport megmenekül a kudarc következményeitől, de ennek is ára van: megalázkodás, hizelgés, talpnyalás.

A dráma emberi viszonyok ábrázolására van kitalálva, és Egressy ezt jól érti, aláveti magát ennek a logikának, és ez legalább annyit ér, mint a mesterségbeli, technikai tudás. Jól ismert tényeket állít, néha szinte didaktikusan; de eredetien ismételt, érdekes, sőt izgalmas, figyelmet lekötő, szokatlan történetekkel, hátterekkel és környezetekben.

Olyan dramaturgiai fogásokkal él, amik ismertek, kiforrottak, mindig beválnak. A Portugálban A revizorból jól ismert – idegen érkezik a kikristályosodott viszonyokkal bíró közösségbe, és felforgatja azt, mert kissé másnak mutatja magát, mint ami – formula tűnik fel; a Baleset a hollywood-i módszert használja, a halál előtti kitáguló pillanatban egy alternatív jövő vázolódik fel. Minden drámában ott van a generációs különbség és nézeteltérés is – és mögötte az öregedés visszafogottan szentimentális tragédiája – ami szintén alapvető dramaturgiai eszköz.

A történelmi drámák, még ha olyan valós személyekről szólnak is, mint Madách, vagy Reviczky, valójában családi és szerelmi kötelek krónikái. A múltba helyezés és a történelmi alakok sorsán keresztüli ábrázolás csak keret, egyszerre posztmodern gesztus és divat: lehántani a pátoszt, ledönteni a piedesztált, játszani az időbeli távolsággal, ami objektivizál, de közel is hoz az által, hogy a szerelmi históriák kortalanok és egyetemesek. Így a Veszett éden a fojtogató, kisajátító anyai szeretetről, az anyósra féltékeny feleség drámájáról, meg a két nő között vergődő tehetetlen férfiről szól; a Reviczky pedig a költő élettörténetén túl egy dezillúziós karrier-dráma, és a művészlét felvállalók predesztinált haláláról, nyomoráról és kis megalkuvásairól tudósít.

A drámákat számtalan apró kis elem is összeköti, ilyen például Bittner, aki leggyakrabban a hatóságot képviseli a művekben. Olyan valaki, aki a többiek feje fölött dönt, aki teljesíthetetlen próbák elé állítja őket, aki a Három koporsóban az ördögnek nevezi magát, a Portugálban veri a mostohalányát, de aki csak a felületes olvasó számára tűnhet esszenciálisan gonosz és negatív figurának, hisz szerepe sokkal több és sokkal jelentősebb annál,

hogy megtestesítse az erkölcstelen, jellemtelen gazembert. Bittner a katalizátor, a feszültségek felkorbácsolója, aki kirobbantja a konfliktusokat a csoportokon belül, így téve lehetővé a feldolgozást, tisztázást, kiegyenlítődést, és egyben ő az, aki a feszültségeket elvezeti azzal, hogy az ellenérdekelt tagok is egyesülnek az iránta való gyűlöletben. Aztán ilyen néha fel-felbukkanó elem Irgács, a falu, ahol a Portugál játszódik, és ahol a Három koporsó Őrnagya él. Ez a képzeletbeli falunév, ami talán az irgalom és a gáncs szavakból áll össze, valamiért fontos Egressynek, és Bittnerrel együtt a drámai életműre ritkás szemű magánmitológiai hálót borít. Van még egy elem, ami a legtöbb drámában felbukkan, és ez a telihold, ami néha az elvagyódást, néha a távollevővel való kapcsolatot, vagy talán a vágyakat jelképezi.

Egressy alakjai szerethető figurák, nem hőszok, hanem hétköznapi emberek, ismerős jellemekkel, érzelmekkel és indulatokkal, akik azonban képesek legyőzni

magukat, amiért a jutalmuk nem más, mint maga a tett. Boldogságra vágnak, valami jobbra, mint amiben vannak, és a boldogság utáni vágyuk súlyosan fertőző, legkönnyebben azok kapják el, akik már kialakították a túlélési módszerüket, és beleszürkültek a hétköznapi egyhangúságába. Sokoldalú, árnyalt jellemeket szerepeltet a szerző, nehéz őket megítélni. Életszagú figurák, könnyű velük azonosulni, könnyű felismerni emberi kapcsolatainkban saját viszonyainkat. Egressy drámáinak titka, hogy pörök, egyenesek és egyszerűek, az ősi és leghétköznapibb érzelmi kötelekekről szólnak, csak olyan történetekbe és környezetekbe csomagolva, amik váratlanok, személyesek, egyediek és néha meglepőek. Mi sem bizonyítja jobban, hogy a dráma és színház a társadalom feed back-je, mint az olyan drámák, amilyenek Egressy művei is; amelyek azért kedveltek, mert a befogadók felismerhetik magukat bennük, és ezáltal talán jobban megértetik személyiségük labirintusának egyetemes logikáját.



Cseh Róbert: "Koceka" 2003 (részlet) - Quadriga, Gönczi Galéria